

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЯЗЫКИ И ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

УДК 001.482.0

ТЕРМІНОЛОГІЯ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 18 СТОЛІТТЯ

Шаталіна О.Ф.

Письменство 18 сторіччя - важливий етап у багатовіковій історії українського народу. Продовжуючи давню традицію, воно водночас вступає у нову епоху свого розвитку, вивільняється з тенет церковно-релігійної ідеології, утверджується як література світська, виробляючи ті художні форми і засоби їх вираження, які могла використати нова література в процесі свого становлення. Тому метою статті буде виявити і оглядово розглянути літературознавчу термінологію 18 сторіччя у найбільш відомих творах цього періоду. У 18 сторіччі з'являється ряд нових пам'яток історичної літератури: літописів, хронік, щоденників, творів історико-публіцистичного характеру. В історії української літератури 18 сторіччя визначне місце посідають літописи, головною темою яких було зображення визвольної війни 1648-1654 років під приводом Богдана Хмельницького. Поширення цього жанру зумовлено тим, що він міг найповніше і найпоєднаніше відбити знаменні події. Літописи 18 сторіччя різні за художнім рівнем, способом відображення минулого. Кількісно переважають хронологічні описи історичних подій визвольної війни, але в кожному з них відбилась індивідуальна манера письма авторів, їх погляди на характер визвольної війни, її оцінка. Сюди належать твори Григорія Грабянки та Самійла Величка, вони складають вершину українського літописання 18 сторіччя.

Звичайно, в історичних хронологіях літературознавча термінологія не така вже й численна та різноманітна але все ж вона присутня. Так у „Літописі” Григорія Грабянки фіксуються такі терміни як „об'явлення” в значенні назви літературного твору „Об'явлення к читателю”. Як назва літературного твору в літописі фіксуємо такі терміни „сказаніє”, „писаніє”, крім того у творі з терміном „писаніє” утворюються такі словосполучення „писаніє молебное”, „Святое писаніє”. Неодноразово зустрічаються термін „рече”, наприклад „...рече старійший слово” [6.С.449.], в значенні виголошувати промову. Часто фіксується термін „піснь”, наприклад „І тако козаки, побідную піснь богу воспіяша” [6.С.459.]. Крім того знаходимо у творі такі літературознавчі терміни: „словеса”, „духовніє і мірськіє літописци”, „історіографи”.

У літописі Самійла Величка засвідчено такі літературознавчі терміни: „ловісті”, „наріччя”, „літургія”, „пеніє”, „божественное писаніє”, „рукописний літопис”, „прислов'є”.

Визначальну роль у літературному процесі 18 сторіччя продовжує відігравати бароко. І хоч Феофан Прокопович у своїх курсах поетики (1705 рік) і риторики (1708 рік) піддав критиці окремі елементи цього стилю, він і сам був

під його впливом. У Києво-Могилянській академії Ф.Прокопович читав курси поезики та риторики. До викладання на курсах Феофаном Прокоповичем була підготовлена стаття „De poetica”, праця написана, за вимогами того часу латинською мовою. До написання праці вченого спонукало те, що в стильовому спектрі української літератури 18 сторіччя домінували барви бароко. Свою наукову працю Ф.Прокопович написав керуючись класичними естетичними засадами. У статті нараховується більш ніж 50 літературознавчих термінів, дається їх тлумачення та наводяться приклади. Треба зауважити, що переважна більшість термінів вживається у сучасному літературознавстві в тому ж значенні, як і рекомендував учений у своїй праці, майже не набувши змін. Це такі терміни як: „poetam”-поет, „poema”- поема, „poesi heroica”- героїчна поезія, „stylis”-стиль, „sinonimia”- синонімія, „parodia”-пародія, „elegia”- елегія, „prosodia”-просодія, „poesi dramatica”-драматична поезія, „epopeia”- епопея, „hexametric”-гекзаметр, „pathos”-пафос, „tragoedia”-трагедія, „comoedia”- комедія, „tragico comoedia”-трагікомедія, „satyrica”-сатира, „lyrica”-лірика, „epigrammatica”-епіграма, „epitaphio”-епітафія.

Власне літературою Феофан Прокопович займався лише у час дозвілля, але його література спадщина- значний і важливий етап в історії української літератури. Його трагедокомедія „Володимир”- безперечно найкраща з тих, які дійшли до нас, шкільних драм. У творі виявлено 8 літературознавчих термінів. Це „поет”, „проповѣдует”, „проповѣдь”, „повѣствует”, „повѣсть”. „Повѣсть” вживається як назва літературного твору, наприклад „...повѣсть о обращении к Христу равноапостольного князя нашего Владимира” [5.С.152.]. Дуже поширеними є термін „пѣснь”, „пѣсны”, це і „пѣснь волшебная”: „...поет пѣснь волшебную, глася духов на помощь” [5.С.150]. І „пѣсны сладкие” наприклад „...сладкие пѣти пѣсны” [5.С.170]. Можна сказати, що літературознавчий термін „пролог”теж вживається як назва літературного твору, наприклад „Пролог к слышателем” [5.С.152], як назва твору вживається і термін „послание”. Використовує автор і такий термін як „красномовство”, наприклад „Искусен в учении, красномовством славен” [5.С.176]. Всі ці терміни вживаються в сучасному літературознавстві без суттєвих змін. Історичній Полтавській битві присвячено один із кращих поетичних творів Феофана Прокоповича – оду „Епінікіон сієсть пѣснь побѣдная о тоєйжде преславной побѣдѣ”, в якій висловлено радість з приводу перемоги над супостатом. Літературознавчих термінів у творі небагато, лише 5. Це „епінікон”, якому автор тут же сам дає пояснення; „пѣсни”, „повѣсть”, наприклад: „...было, яко в повѣстех славимого зѣло” [5.С.213]; „рифмотворческій”, наприклад „Органѣ рифмотворческій воспѣти” [5.С.209]

У віршах Ф.Прокоповича, а також у його урочистих промовах на честь подій у житті держави, зафіксовано 50 літературознавчих термінів, багато термінів неодноразово повторюються. Найчастіше вживаються такі терміни, як „сатира”, „пѣсньѣ”, „поють”, „повѣствованіє”, „преданія”, наприклад „...да бы суетная преданія исторгали, [5.С.139], „риторство”, „притчи”, „изреченія”, „священное писаніє”, „царские истории”, наприклад „Много о сем учит нас священное писаніє, наипаче же в царских историях, где в повѣствованіи житія царей”[5.С.138], „витийское искусство”, так говорить Ф.Прокопович про здібності Петра І писати вірші, промови, виступи.

